

Çocuk Yuvasında Ve Ailesinin Yanında Kalan 9-10-11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler

●S.Sonay GÜÇRAY*

ÖZET

Bu araştırma, çocuk yuvalarının kendine özgü koşulları ile ana baba ve ana baba yerine geçen bireylerin tutumlarının çocuğun öz-saygı gelişimi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Örneklem 9-10-11 yaşlarında olup yuvalarda kalan 242, ailelerin yanında kalan 341 çocuktan oluşturuldu. Öz-Saygı düzeyini belirlemek için "Coopersmith Envanteri ve yetişkin tutumlarını algılama biçimi" konusunda veri toplamak için "ana baba ve personel tutum ölçeği" kullanıldı.

Bulgular yuvada kalmanın çocuğun öz-saygısını olumsuz yönde etkilediğini gösterdi. Cinsiyet, yaş, kardeş sayısı ve doğum sırası değişkenlerinin öz-saygı üzerinde önemli ayırteci etkileri olmadığı görüldü. Ayrıca yetişkinlerin "demokratik" tutumları öz-saygıyı olumlu yönde etkilerken, "otoriter" ve "ilgisiz" tutumlarının olumsuz yönde etkilediği gözlemlendi. Yuva çocuklarının personel tutumlarını diğerlerine göre daha "otoriter" ve "ilgisiz" olarak algıladıkları saptandı.

Giriş

Toplumun geleceği onu oluşturan bireylerin her yönden sağlıklı bir şekilde yetişmiş olmaları ile ilgilidir. Yeni kuşakların eğitimine ilişkin en son anlayışlar, onların bilgi ve beceri yönünden olduğu kadar sağlıklı bir kişilik geliştirmelerine de öncelik vermektedirler.

Sağlıklı bir kişilik yapısında öz-saygı düzeyi önemli belirleyicilerdendir. Yüksek ve düşük öz-saygıya (Self-esteem) ilişkin kişilik özelliklerinin neler olduğu ve nasıl geliştiği konusunda yapılan araştırmaların bulguları; yüksek özsaygının zihinsel, duygusal, ahlaki vesosyal yönden olumlu bir gelişmeye yol açtığını göstermektedir. Düşük

öz-saygıya sahip bireylerde ise şu özellikler gözlenmektedir. Bu kişiler; kendilerini yetersiz ve değersiz görürler, olaylarla başa çıkma güçlerinin olmadığını düşünürler, kolaylıkla etki altında kalırlar (Wylie 1961). Sık sık suçluluk ve utanç duygularına kapılırlar (Bladsoe 1964). Kendilerine ve diğer insanlara güven duymazlar ve insan ilişkilerinde yetersizlik gösterirler, incinme kaygısıyla yakın ilişkiye girmezler, sevgi ve dostluk ilişkilerinden kaçınırlar. (Fromm 1947). Kaygı düzeyleri oldukça yüksektir, istek ve arzularını sürekli baskı altında tutmaya çalışırlar (Jones 1973 Akt: Onur 1981). Ayrıca yetersiz özsaygının aşırı katı bir bakış açısına, otorite

bağımlılığına, içe kapanık ve pasif davranışlara, saldırgan davranışlara ve suç işlemeye eğilimli bir kişilik yapısına yol açtığı yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Coopersmith 1967).

Bu sonuçlar gözden geçirildiğinde, bireyin etkin bir üye olarak toplumda yerini alabilmesinde öz-saygı duygusunun önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Yüksek öz-saygı, sağlıklı kişiliğin önemli bir boyutu olduğuna göre, gelecek kuşakların yetiştirilmesi üzerinde durulması gereken noktalardan biri olmaktadır. Bu nedenle, özellikle insana ilişkin değişen anlayışlar paralelinde son yıllarda öz-saygı duygusunun gelişiminde etkili olan koşulların incelenmesine ağırlık verilmiştir.

Yapılan çalışmalar öz - saygının bireyin gelişiminde ve kişiliğinin biçimlenmesindeki etkilerinin çocukluk döneminde kaynaklandığını göstermektedir.

Bulgular, öz-saygı gelişiminde aile ortamının ve ana-baba tutumlarının, incelenen diğer faktörlerden çok daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bachman ve Gecas (1970) yaptıkları araştırmada; öz-saygı ile olumlu aile ilişkileri arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Çocuğa yönelik "demokratik", "otoriter" ve "ilgisiz" tutumlarının öz-saygı üzerinde etkisine dikkat çekilmektedir. çocuğun diğer kişiler tarafından nasıl değerlendirildiğini

öğrenmesi, ilk olarak bir öz-değer kazanması aile içinde olduğundan, ailenin öz-saygı gelişimindeki yerinin tartışılacak kadar güçlü olduğu vurgulanmaktadır. Çocuğun benlik kavramı, kendisi için önem taşıyan yetişkinlerin ona gösterdikleri tutumların bir yansıması olduğundan, ana babadan , gelen itici tutumlar çocuğun kendisini değersiz bulması ile sonuçlanmaktadır. Böyle bir ortamda yetişen çocuğun kendisi ile ilgili olumlu görüşler geliştirmesi ve öz-saygı duygusunu yükseltmesi olanaksızlaşır (Geçtan 1978).

Bireyin kendisini yeterli, önemli ve değerli olarak algılama derecesi olarak ifade edebileceğimiz öz-saygının gelişiminde çevresel etkilerin önemini elde edilen bulgular onaylamaktadır. Çocuğa yakın olan bireyler ona sosyal dünyayı getirmektedirler, çocuk önce kendisini seven ve koruyan anneye güvenmekte, sonra korunduğu ve sevildiği için kendisini sevmeye değer olarak görmektedir.

Öz-saygı gelişiminde aile içi ilişkilerinin önemli olduğu görülmektedir. Literatür incelenmesinde belirli bir aile ortamının sözkonusu olmadığı, ana baba figürlerinin bulunmadığı ortamlarda yetişmekte olan çocuklarda öz-saygı gelişiminin nasıl olduğu konusunda araştırmalara rastlanmamıştır.

Çocukların yetiştirilmesinde temel kurum aile olmasına rağmen, ailenin ortadan kalktığı bazı durumlarda, diğer toplumsal kurumlar bu görevi yapmaktadır. Ülkemizde en yaygın koruma ve yetiştirme tedbiri 0-12yaş gruplar için çocuk yuvalarıdır (SHÇEK 1984). Kurumlarda çocukların fiziksel gereksinimlerinin yeterince karşılandığı söylenebilir fakat kişilik gelişimi açısından psikolojik gereksinimlerinin karşılandığının

söylenmesi mümkün değildir. İnsanın temel psikolojik gereksinmelerinden biri, diğer insanlarla sevgi alışverişinde bulunmak ve dostça ilişkiler kurabilmektir. Bunun yanı sıra birey diğerleri tarafından kabul edilmek ve onaylanmak gereğini duyar. Toplu bakım verilen yuva ortamlarında sıcak duygular, bedensel temas, duygusal, zihinsel uyarılma ve öğrenmeye isteklendirmenin eksik kaldığını araştırma bulguları göstermektedir (Lipton 1962; Yörükoğlu 1968; Bıyıklı 1976; Tizard 1974-75-78; Spitz Akt: Yörükoğlu 1983; Skeels 1965; Torun 1986).

Öz-Saygı gelişiminde, bireyler arası ilişkilerin kalitesi ve çocuğun çevresindekilerinin davranışlarını algılama biçiminin etkili olduğu ileri sürülmektedir. Rogers (% 51), bireylerin dış dünyaya uyumlarını sağlayan kendilerine ait bir öz-imag geliştirdiklerini belirtir. Rogers'a göre; bu imaj çevre ile etkileşim sonucunda ortaya çıkar. Çevreden gelen olumsuz tepkiler bireyin kendine ilişkin yeterlik ve değerlilik yargılarını etkilerler.

Çocuk için önemli olan insanların, çocuğa ilişkin tutum ve davranışları sonucu çocuk ya kendine saygı duyar, kendi değerlerini ortaya çıkarmadan güven kazanır ve bu şekilde öz saygıya ulaşır ya da tamamen bunun tersi bir durum ortaya çıkar. Çevreden gelen tepkilere çocuğun verdiği anlamlar, yani onun algılama biçimi önemli noktalardan biridir. Bu açıdan yuvalara baktığımızda, sürekli değişen

kişilerden gelen değişik tutum ve davranışları içeren biçimsel bir etkileşim ortamını görmekteyiz.

Yuva bakımının kendine özgü koşulları yanında, ana baba ve ana baba yerine geçen bireylerin tutumlarının çocuğun öz-saygı gelişimini ne şekilde etkilediği bu araştırmanın

Ayrıca bulgular; ana babalarının tutumlarını "demokratik" olarak algılayan çocuklarla, öğretmen ve bakıcı annelerinin tutumlarını "demokratik" olarak algılayan çocuklar arasında da öz-saygı yönünden manidar bir fark olduğunu göstermektedir.

ilgili noktalarıdır. Bu araştırmada özellikle toplu bakım verilen yuvalarda kalan 9-11 yaşları arasındaki çocukların öz-saygı gelişimlerini etkileyebilecek faktörler üzerinde durularak, personel tutumlarının etkisi

gözlenmeye çalışıldı ve öz-saygı yönünden, ailesinin yanında kalan çocuklar karşılaştırıldı.

Araştırmada, genel çerçevesi çizilen problem durumuna şu sorularla cevap aranmıştır.

1. Özlük niteliklerine ilişkin bazı faktörlerin (kalınan yer, yaş, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı) çocuk yuvası ve ailelerin yanında kalan 9-10-11 yaşlarındaki çocukların öz-saygı gelişimine etkisi nedir?

2. Çocuk yuvasına ilişkin bazı faktörler (yuvada kalış süresi, yuvaya geliş biçimi, ziyaretçilerinin olup olmaması, yuvadaki kardeş sayısı) yuvada kalan çocukların öz-saygı gelişimini ne şekilde etkilemektedir?

3. Ana baba ve ana baba yerine geçen bireylerin tutumlarını algılama biçiminin (Demokratik, otoriter, ilgisiz) çocuk yuvasında ve ailelerin yanında kalan çocukların öz-saygı gelişimleri üzerindeki etkisi nedir?

Yöntem

Evren ve Örneklem

Ankara ve Adana illerindeki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) yuvalarında kalan çocuklar ile yuva çocuklarının devam ettiği ilkokullarda 1987-88 öğretim yılında okumakta olan ve ailelerinin yanında kalan 9-10-11 yaşlarındaki çocuklar araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

Ankara SHÇEK Atatürk Çocuk Yuvası, Sincan SHÇEK Çocuk Yuvası, Ayaş SHÇEK Çocuk Yuvası ve Adana SHÇEK Çocuk Yuvası araştırma kapsamına alınmıştır. Ailelerin yanında kalan çocukları temsil eden örneklem seçimi için; Ankara Keçiören Çizmeci İlkokulu, Sincan Atatürk İlkokulu, Ayaş Sadullah Paşa İlkokulu, Adana Mehmet Akif İlkokulu araştırmaya dahil edildi. İlkokulların 3.4. ve 5. sınıflarına devam eden, zihinsel ve fiziksel özürü bulunmayan çocuklar seçkisiz örnekleme yöntemi ile örnekleme dahil edildiler. Yuva çocuklarını temsil eden örneklem 103 kız 139 erkek olmak üzere toplam 242, ailelerin yanında kalan çocukları temsil eden örneklem 169 kız, 172 erkek olmak üzere toplam 341 çocuktan oluştu.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, çocukların öz-saygı düzeylerini belirlemek için öz-saygı Envanteri (Coopersmith Self-Esteem Inventory -SEI) kullanıldı. Daha önce Onur (1981) tarafından Türkçe'ye çevirisi yapılan ölçek, yeniden gözden geçirilerek, geçerlik ve güvenilirlik çalışması gerçekleştirildi. Yapılan çalışma aracın geçerli ve güvenilir olduğunu gösterdi. Öz-saygıya ilişkin 57 betimleyici ifadeden oluşan SEI'de yüksek öz-saygı ile ilgili cevaplar "1", düşük öz-saygı ile ilgili cevaplar "0" olarak puanlanmaktadır. Puanın yüksekliği olumlu bir öz-saygı düzeyine işaret etmektedir.

Ana babaların ve yuva personelinin tutumlarının çocuklar tarafından algılanma biçimlerini belirtmek için, bu araştırmada kullanılmak üzere bir "Tutum Ölçeği" hazırlandı. Yuvalarda kalan çocuklara uygulanan formda, ana baba sözcüklerinin yerine öğretmen ve bakıcı anne sözcükleri yer aldı. Ölçek, "demokratik", "otoriter" ve "ilgisiz" tutumları algılama biçimi ile ilgili olarak her kategoride 20 madde olmak üzere 60 tanımlayıcı ifadeden oluşmaktadır. Her ifadenin karşısında 1 (Hiç uymuyor) dan 5 (tamamen uyuyor) a kadar değişen beşli dereceleme yer almaktadır. Çocuklardan istenen, yetişkinlerin kendilerine ilişkin davranışlarını ifade eden cümleleri verilen derecelerden birini işaretleyerek cevaplandırmalarıdır.

Ayrıca, çocukların özlük nitelikleri ve örneklem seçimine esas olacak bilgileri toplama amacıyla bir "Kişisel Bilgi Formu" kullanıldı.

Bulgular

1. Çocukların özlük niteliklerinin öz-saygı üzerindeki etkileri incelendiğinde; çocuk yuvalarında kalan çocukların öz-saygı puanları ortalamasının, ailesinin yanında kalan çocukların ortalamasından manidar olarak ($p<0.05$) daha düşük olduğu gözlemlendi. (Tablo 1) Özlük nitelikleri ile alınan diğer değişkenler içinde yapılan çift yönlü varyans analizi sonuçları da; kalınan yer ile değişkenin öz-saygı üzerindeki etkisinin manidar ($P<0.05$) olduğunu göstermiştir. Kalınan yer ile diğer özlük niteliklerinin etkileşimi ise manidar bulunmamıştır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi yuva çocuklarının öz-saygı puanları ortalaması 31.48 iken, ailesi yanında kalan çocukların ortalaması 38.81 dir.

2. Çocuk yuvasına ilişkin bazı faktörlerin (yuvada kalma süresi, ziyaretçilerin olup olmaması, yuvaya verilmiş nedeni ve yuvada kardeşlerinin olup olmaması) öz-saygıya etkisine ilişkin elde edilen bulgular:

Yuvada kalma sürelerinin (1 ile 11 yıl) öz

saygı üzerindeki etkisinin incelenmek için yapılan varyans analizi, gruplar arasında manidar bir farklılaşma olmadığını göstermiştir.

Çocuğun ziyaretçisinin olup olmaması yönünden ise, ziyaretçisi olan çocukların öz-

Tablo 1

Çocuk Yuvasında ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Öz-Saygı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve "t" Değeri

İST Kalınan Yer	$\bar{X}$	S	N	"t" Değeri	Önem Düzeyi
Yuvada Kalan	31.048	8.54	242	11.07	P<0.005
Ailesinin Yan. kalan	38.81	6.63	341		

tT: 1.98 Sd: 581

Tablo 2

Ailesi Yanında Kalan ve Ana Babalarının Tutumlarını "Demokratik" Olarak Algılayan Çocuklarla "Otoriter" Olarak Algılayan Çocukların Öz-Saygı Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve "t" Değeri

İST Tutum Ölçeği	$\bar{X}$	S	N	"t" Değeri	Önem Düzeyi
Demokratik Olk. Algı	42.08	5.48	165	7.19	P<0.05
Otoriter Olk. Algı.	36.08	7.32	104		

Tablo 3

tT: 1.97 Sd: 267

Çocuk Yuvasında Kalan ve Yuva Personelinin Tutumlarını "Demokratik" Olarak Algılayan Çocuklarla, "Otoriter" Olarak Algılayan Çocukların Öz-Saygı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve "t" Değeri

İST Tutum Ölçeği	$\bar{X}$	S	N	"t" Değeri	Önem Düzeyi
Demokratik Olk. Algı	37.29	7.00	41	5.53	P<0.05
Otoriter Olk. Algı.	29.60	8.81	105		

tT: 1.98 Sd: 144

Tablo 4

Ailelerinin Yanında Kalan ve Ana Babalarının Tutumlarını "Demokratik" Olarak Algılayan Çocuklarla, Yuvada Kalan ve Personelin Tutumlarını "Demokratik" olarak Algılayan Çocukların Öz-Saygı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve "t" Değeri

Tutum Ölçeği	$\bar{X}$	S	N	"t" Değeri	Önem Düzeyi
Demokratik Olk. Algı	42.09	5.58	165	4.08	P<0.05
Otoriter Olk. Algı.	37.29	7.00	41		

tT: 98 Sd: 204

saygı puanları ortalaması ile ziyaretçisi olmayan çocukların öz-saygı puanları ortalaması arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Çeşitli nedenlerle yuvaya verilmiş olan çocuklar da öz-saygı yönünden bir farklılaşma olup olmadığını gözlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonucundan elde edilen bulgular, verilmiş nedenine göre gruplar arasında manidar bir farklılaşma olmadığını gösterdi. Yuvada kardeşleriyle birlikte kalan çocuklarda yuvada kardeşi olmayan çocukların öz-saygıları arasında da manidar bir farklılaşma gözlenmedi.

3. Ana baba ve ana baba yerine geçen bireylerin tutumlarının öz-saygıya etkisine ilişkin bulgular; öz-saygı yönünden ana babalarını "demokratik" olarak algılayan çocuklar arasındaki farkın manidar olduğunu ($p<0.05$) ortaya koymuştur. (Tablo 2)

Yuvalarda kalan çocuklarda da öğretmen ve bakıcı annelerin tutumlarını "demokratik" olarak algılayanlar arasında manidar bir farklılık ($p<0.05$) gözlenmiştir. Bu farkın "demokratik olarak algılayanlar lehine olduğu" görülmüştür (Tablo 3).

Ana baba öğretmen ve bakıcı annelerin tutumlarını "otoriter" olarak algılayanlar ile "ilgisiz" olarak algılayanlar arasında öz-saygı yönünden manidar bir fark bulunmamıştır.

Yetişkin tutumlarını "demokratik" ve "ilgisiz" olarak algılayan çocuklar arasında da öz-saygı yönünden manidar ($p<0.05$) bir farklılaşma olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca bulgular, ana babaların tutumlarını "demokratik" olarak algılayan çocuklarla, öğretmen ve bakıcı annelerin tutumlarını "demokratik" olarak algılayan çocuklar arasında öz-saygı yönünden manidar bir fark ($p<0.05$) olduğunu göstermektedir (Tablo 4).

Yine ailelerin yanında kalan ve ana babalarının tutumlarını "otoriter" veya "ilgisiz" olarak algılayan çocuklarla yuvada kalan ve personel tutumlarını aynı şekilde algılayan çocuklar arasında öz-saygı yönünden manidar bir farklılaşma ($P<0.05$) gözlenmiştir. Gözlenen fark ailesi yanında kalan çocuklar lehinedir.

Tartışma

Araştırma sonuçları; çocukların kalmakta oldukları yerin öz-saygı gelişimi üzerinde

etkisi olduğunu göstermiştir. Ailesinin yanında kalan çocukların öz-saygı düzeyi yuvalardaki çocuklara göre oldukça yüksektir. Bu duruma göre; yuvalarda çocuğun kişilik gelişimi açısından gerekli bazı koşulların yetersiz kaldığı ileri sürülebilir.

Bireyin kendisini yeterli, önemli ve değerli olarak algılama derecesi olarak ifade edebileceğimiz öz-saygının gelişiminde çevresel etkilerin önemini elde edilen bulgular onaylamaktadır. Çocuğa yakın olan bireyler ona sosyal dünyayı getirmektedirler, çocuk önce kendisini seven ve koruyan anneye güvenmekte, sonra korunduğu ve sevildiği için kendisini sevmeye değer olarak görmektedir. Yuvalarda çocuklar, sık sık değişken görevlilerle yüz yüzedirler ve bu görevlilerin de çocukların beslenme ve temizlik gibi gereksinimlerinin dışındaki gereksinimlerine ayıracak zamanları hemen hemen yoktur. Bununla birlikte ülkemizdeki çocuk yuvalarında bakıcı ve öğretmenlerin bakım ve eğitimleri ile sorumlu oldukları çocuk sayısı da oldukça fazladır.

Ayrıca yuvada kalan çocukların yuvalara gelmeden önceki yaşamlarında da öz-saygılarını olumlu yönde etkileyecek çevresel koşullardan yoksun oldukları söylenebilir. Bir çocuğun aileden ayrılarak yuvaya verilmesini gerektirebilecek koşullar ve buna ilişkin ortam herhalde oldukça örseleyici yaşantılar içermektedir. Sosyo-ekonomik durumun öz-saygı gelişiminde etkili olmadığı gözlenmiştir (Rosenberg 1965; Coopersmith 1967). Fakat yuvaya verilme nedeni olarak ele alınan boşanma, ebeveyn ölümü, ihmal edilme vb. koşulların öz-saygıyı olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Coopersmith 1967). Yuva çocuklarının bu koşullardan birinden geldikleri düşünülürse, araştırmada elde edilen sonuç öz-saygı yönünden yuva

çocuklarının durumunu açıklar niteliktedir. Aynı zamanda bu bulgu öz-saygı ile ilgili önceki çalışmalarda ele alınmamış bir değişkenin (kalınan yer) etkisini ortaya koyması yönünden de anlamlıdır.

Yuvada ailelerin yanında kalan çocuklarda cinsiyet değişkeni yönünden öz-saygıda bir farklılaşma gözlenmemiştir. Bu bulgu Onur'un araştırmasının sonuçları ile tutarlık göstermektedir. Fakat yurt dışında yapılan çalışmalarda öz-saygı yönünden erkek çocuklar lehine sonuçlar elde edilmiştir. Toplumumuzda erkek çocuğa atfedilen değerler göz önüne alınarak erkek çocukların öz-saygı düzeylerinin kızlara göre daha yüksek olması beklenilmekteydi. Bu sonucu, toplumumuzdaki çocuk yetiştirme anlayışlarına ve ailelerimizin yapısına bağlayabiliriz.

Çocukların yaş düzeylerine göre, öz-saygı puanları arasında manidar bir fark gözlenmemiştir. Bu sonuç öz-saygının nisbeten durağanlık gösterme eğilimine işaret eden düşünceye (Coopersmith 1974) uygunluk göstermektedir. Ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda ise, yaşa göre bir farklılaşma görülmüştür (Kılıççı 1981).

Kardeş sayısı değişkeni yönünden öz-saygıda farklılaşma görülmemiştir. Bu bulgu Rosenberg (1965) ve Onur'un (1981) bulguları ile çelişmektedir. Tek çocukların öz-saygı düzeylerinin diğerlerinden daha yüksek olacağı düşüncesi, bu çalışmadaki bulgularla desteklenmemiştir. Aynı şekilde ilk ve daha sonraki çocuklar arasında da öz-saygıda bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Çocuk yuvalarına özgü koşulların öz-saygı üzerinde manidar bir etki göstermediği görülmüştür. Doğumlarından hemen sonra yuvaya gelen çocuklarla, bir süre ailelerinin

yanında kaldıktan sonra yuvalara gelen çocuklar arasında öz-saygı yönünden manidar bir farklılığın olmaması ilginç bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu bulgunun yuvaya gelmeden önce çocukların düşük öz-saygı geliştirdiklerini ve yuvada bu durumun değişmediğini göstermekte olduğu söylenebilir.

Yuva çocuklarının yakınları tarafından ziyaret edilip edilmemesinin de etkileyici bir faktör olmadığı anlaşılmıştır. Bu sonuç, yuva çocuklarının yakınları ile olan ilişkilerinin kalitesi ile açıklanabilir. Sullivan (1959, Akt: Tilker 1975), düşük öz-saygı olan bireylere bakıldığında, onların geçmiş yaşantılarında manidar değerleri tarafından küçük düşürüldüklerini ve şimdiki koşullarda da küçük düşürülmeyi beklediklerini ifade eder. Tizard ve Hodges (1989); bu konuya farklı bir açıklama getirmektedirler. Araştırmalarında, yuva çocuklarının evlat edinildikleri zaman yeni ebeveynleri ile olumlu bir etkileşime girebildiklerini, biyolojik ebeveynlerine döndüklerinde ise, bazı güçlüklerle karşılaştıklarını gözlemişlerdir. Bu sonucu araştırmacılar, çocuk-aile ilişkilerinin istenen düzeyde olmasına bağlamaktadırlar. Çocuğun düşük öz-saygı geliştirerek yuvaya geldiği, buna ilişkin olarak da geldiği çevre ile ilişkilerinin sürmesinin çocuğun öz-saygısı için bir destek taşımayacağı söylenebilir.

Yuvaya verilme nedenleri içinde terkedilmenin öz-saygıda diğer nedenlerden daha etkili olabileceği beklenilmektedir. Bulgular öyle bir farkı belirtmemiştir. Bu sonuca göre; terkedilerek yuvaya gelme ile ebeveyn boşanması, ihmal edilme, yoksulluk vb. nedenlerle yuvaya gelme arasında öz-saygı yönünden benzer koşulların söz konusu olduğu düşünülebilir.

Yuvada kardeşleriyle kalıp kalamamanın

da öz-saygıda bir destek özelliği taşımadığı gözlenmiştir.

Çocukların buldukları çevredeki yetişkinlerle olan ilişkilerinden öz-saygılarının ne yönde etkilendiği konusundaki bulgular; öz-saygı yönünden ana baba, öğretmen ve bakıcı annelerinin tutumlarını, "demokratik" olarak algılayan çocuklarla, "otoriter" olarak algılayan çocuklar arasındaki farkın manidar olduğunu göstermiştir. Bu sonuç yurt dışında yapılmış araştırma sonuçlarıyla (Serot ve Teaven 1961; Cox 1974; Coopersmith 1974; Miller 1976; Litavski ve Dusek 1985; Kawash 1985; Gecas 1986) tutarlılık göstermektedir. Önceki araştırmalar sadece ana baba tutumlarının etkisini incelemeye yönelik iken bu araştırmada yuvalarda öğretmen bakıcı annelerin tutumlarını algılama biçiminin öz-saygıya etkisi gözlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta içten ve koşulsuz sevgi, kabul etme ve rehberliği içeren "demokratik" tutumların öz-saygıyı olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Yetişkin tutumlarını "otoriter" ve "ilgisiz" olarak algılayanlar arasında ise öz-saygı yönünden manidar bir fark bulunmamıştır. Bu sonuca göre; denetim, mesafeli ilişki, bağımlılık, boyun eğme ile belirlenen "otoriter" tutumlarla, iletişim yetersizliği, denetim yokluğu, ihmal etme gibi niteliklerle belirlenen "ilgisiz" tutumların öz-saygı üzerinde olumsuz yönden de benzer bir etkiye sahip oldukları ileri sürülebilir.

Ayrıca bulgular; ana babalarının tutumlarını "demokratik" olarak algılayan çocuklarla, öğretmen ve bakıcı annelerinin tutumlarını "demokratik" olarak algılayan çocuklar arasında da öz-saygı yönünden manidar bir fark olduğunu göstermektedir. Fark, ailesi yanındaki çocuklar lehindedir. Bu sonuç farklı ortamlarda, yetişkin-çocuk ilişkisi konusunda benzer bir algılama söz

konusu olmasına rağmen, ortamın özel koşulların etkisini göstermesi yönünden anlamlıdır.

Sonuç olarak öz-saygı duygusunun gelişmesinde çocuğa koşulsuz sevgi ve kabul gösterilerek benimsenmesi önemli etkenlerden biri olmaktadır. Çocuğa gösterilen yakın ilgi, ihtiyaçlarını dikkate alma, çocuğa zaman ayırma çabasında olma, sorunlarla karşılaştığında rehberlik etme ile belirlenen benimseyici-demokratik tutum öz-saygının gelişim ve devamlılığında da önemli

görülmektedir.

Bu araştırmada; çocuklarda öz-saygı gelişimi ve koşulları; çocuk yuvalarında ve ailelerinin yanında kalan gruplar üzerinde incelendi. Sonuçta, yuvada kalmamanın öz-saygı gelişimini olumsuz yönde etkilediği gözlemlendi. Öz-saygı yönünden evlat edinmiş veya koruyucu ailelerde bakılan çocukların da ele alınmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bu şekilde koruma yöntemlerinin etkinliği konusunda da yararlı bilgiler sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- BIYIKLI, Latife 1976 "Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişimi ve Uyum sorunları" (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi
- BLADSDER, J.C. 1964 "Self-Concepts of Children and Their Intelligence Achievement and Anxiety" *Journal of Individual Psychology*. 20: 55-58
- COOPRMITL, Stanley 1074 (1967) *The Antecedents Of Self Esteem*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- FROMM, E. 1974 *Man For Himself*. New York: Renhard.
- GECAS, V. AND M.L. SCWALBE 1986 "Partial Behavior and Adolescent Self-Esteem:" *Journal of and the Family*. 48,1:37-46.
- GEÇTAN, Engin 1978 *Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 69
- KAWASH, G.F. and CLEWES, J.L. 1985 "Self-Esteem in Children as a Function of Percived Parental Behavior" *Journal of Phychology*. 119, 3: 235-242.
- KILIÇCI, Yadigar 1981 "Üniversite Öğrencilerinin Kendilerini Kabullerini Etkileyen Bazı Değişkenler" (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- LITOVSKY, G.V. and J.V.DUSEK 1985 "Peception of Child Rearing and Self-Concept Development During the Early Adolescent Years." *Journal of and Adolencense* 14,5: 373-387

- ONUR, Ezen.P. 1981 "Self-Esteem in Children and Its Ancedents " (Masters Thesis). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- ROGERS, C. 1951 *Clients-Centered. Therapy Its Current Partice Implicationns on Theory*. Boston: Houghton Mifflin
- ROSENBERG, Morris. 1965 *Societs and the Adolescent Self-Image*. Prinveton: Princeton University Press
- SEROT, M. and C.R. TEAVEN 1961 "Perception of Parent Child Development. 31: 373-378
- SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU 1984 30.11.1984/23.4.1984 Dönemi Çalışma Raporu. Ankara: 1984
- TIZARD, B and J. HODGES 1978 "the Effect of Early Institutional Rearing on the Development of Eight-Year-Old Children" *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1969:99-118.
- TORUN, Fulya. 1980 "Çocuk Yuvalarında kalan 9-10 yaşalar arasındaki Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile Bireylerini ve Aile İlişkilerini Algılamaları". (yayımlanmamış Bilim Uzmanlık Tezi.) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- WYLIE. 1961 *The Self-Concept*. Nebraska: Lincoln University of Nebraska Press.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay. 1977, 1983/1985 "Çocuk Ruh Sağlığı ve Yüksek Risk Ortamları." XIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Karşılıklı konuşma olmayan yerde

yaşam da yoktur.

Albert Camus